

MANİSA AĞIZLARINDA *-Dİk+ / -DUk+* SIFAT-FİİL EKİNİN İYELİK EKLİ KULLANIMLARINDA ÜNLÜ GENİŞLEMESİ*

*Vowel Opening in Adjective-Verb Affixes of *-Dİk+ / -DUk+* in Use with Possessive Affixes under Dialects*

Ayşe İLKER**

Dil Araştırmaları, Güz 2016/19: 17-23

Öz: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında, “Manisa Ağızları” adıyla 2009 yılında tamamlanan ve ardından ayrıntılı bir grameri oluşturulan çalışmada, ağız araştırmalarının ses bilgisi ve şekil bilgisi yönünden ilginç kabul edilecek pek çok özelliği ile karşılaşılmıştır. Bunlardan biri, *-Dİk / -DUk* sıfat-fiil ekinin iyelik ekli biçimlerinde *-dıgı+*, *-diği+*, *-duğu+*, *-dügü+* ses birliklerinin ünlü uyumu olmaksızın sadece *-dē+* biçimine dönüşmesidir. Makalede, bu değişimin sebepleri ağız alanlarındaki örneklerle de karşılaştırılarak ve /ğ/ ünsüzünün özellikleri değerlendirilerek bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manisa Ağızları, sıfat-fiil, *Dİk+/-DUk+* sıfat-fiil eki, /ğ/ünsüzü

Abstract: Within the scope of Manisa Celal Bayar University Scientific Research Projects, it is faced with many characteristics of the vernacular researches which are accepted interesting in terms of phonology and morphology in the study named “Dialects of Manisa” which is completed in 2009 and thereafter a grammar version has been created in detail. One of them is transforming from *-DİK+ / -DUK+* adjective-verb of possessive affixes attached into the format *-dıgı+*, *-diği+*, *-dugu+*, *-dügü+* into just *-dē* without voice of vowel harmony just. In the article, it has been tried to find the reasons of this change by comparing with the examples in the vernacular areas and evaluating characteristics of /ğ/ consonant.

Keywords: Dialecte of Manisa, participle, *Dİk+/-DUk+*, /ğ/ consonant

Üniversitemde, “Bilimsel Araştırma Projeleri” kapsamında Manisa Ağızları üzerindeki çalışmalarım devam ederken, bölgede *-Dİk+ / -DUk+* sıfat-fiil ekinin iyelik ekli kullanımlarında, ünlü genişlemesi tespit etmişim. Daha sonra, bu genişlemenin sebebi veya sebepleri neler olabilir düşüncesiyle, örnekler üzerinde daha dikkatli durmaya başladım. Bu yazıda, tespit edilen dil malzemesi üzerinden bu sebepler aranmaktadır.

* Bu makale başlığı, 2014 yılında Fransa’da, Rouen Üniversitesince düzenlenen “Uluslararası Dilbilim Konferansı”nda sunduğum bildiriyle aynı adı taşımaktadır. Bildiri; okunduktan sonra yapılan eleştiriler dikkate alınarak, yeniden ele alınmış ve yeni bir bakış açısıyla düzenlenmiştir.

** Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa/Türkiye. ayseinceilker@gmail.com. Gönderim Tarihi: 21.10.2016 / Kabul Tarihi: 01.11.2016

Manisa Ağızlarında, -Dİk+ / -DUk+ sıfat-fiil eki, belirli yerleşim alanlarında geniş ünlü biçimiyle ve art ünlü taşıyan kök ve gövdelerde de dil (kalınlık-incelik) uyumunu bozarak eklenmektedir. Manisa Ağızları için ayrıntılı olarak hazırlanan gramerde sıfat-fiillerle ilgili bilgilerde **-dē+** biçiminde örneklenen sıfat-fiil eki için şu bilgiler yer almaktadır:

“**-dē+** :

-dik+ sıfat-fiil ekinin, teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleri aldığımda, ün-lüsü genişlemiş bir biçimi olan bu yapı, MA'da I. ve II. Bölgenin bazı yerleşim alanlarında tercih edilmektedir. Bu yerleşimler, Gördes merkez ve Gölpinar, Salur; Köprübaşı; Sarıgöl merkez ve Dindarlı; Kırkağaç Halkavlu ve Soma Darkale, Çavdır ve Bayat köyleridir.

Art ünlü taşıyan fiil kök ve gövdelerine de daima ön ünlülerle eklenir ve ek bu haliyle ayırt edici bir özellik taşır.”

öldeni bilmiyôn da, nasıl **öldeni** (I-7 01-12)”öldüğünü”; köy çamı **dedemiz** yēde(II-5 01-23,24)”dediğimiz yerde”; şu **gördēn** göca binā (II-9 03-142) “şu gördüğün koca bina”; aynı arkadaşların **dedē** gibi (I-11 02-2)”aynı arkadaşların dediği gibi”; dün **yādēne** (I-12 01-10) “dün vardığında”; seymannan **öldē** zaman (I-6 04-18) “seymenlerin olduğu zaman”; **vādemizde**(II-5 03-43) “vardığımızda”; ikisi de **Osman oldē** için(II-9 02-46)” ikisi de Osman olduğu için” su **olmadenden** (I-14 05-19)”su olmadığından”; İlazım **oldē** gün (II-5 02-17,18) “lazım olduğu gün”; çobannıK **yaptēm** yerlē (II-9 03-1,2) “çobanlık yaptığım yerler” (İlker, 2009: 448-449).

Örneklere görüldüğü gibi, 3.çokluk şahıs iyelik eki dışındaki iyelik eklerinin eklenme sırasında art ünlüler ön ünlüye, düz-dar ve dar-yuvarlak ünlüler de sadece ön ve düz-geniş ünlü /e/’ye dönüşmektedir. Yani, -Dık+, -Dik+, -Duk+ ve -Dük+ biçimleri; iyelik ekleri aldığımda, yazı dilinde -dığ+,-diğ+,-duğ+,-düg+ ses birliklerine dönüşürken, Manisa Ağızlarında yukarıda belirtilen yerleşim alanlarında ön ve art ünlülü fiil kök ve gövdelerinde sadece **-dē+** biçimine dönüşmektedir. Ekin bu biçimde kullanıldığı alanla ilgili bir bilgi vermek gerekirse, Manisa’da yükleme hâli eki ve yönelme hâli ekini birbiriyle değiştiren ve değiştirmeyen iki bölgede de bu genişleme yaygındır. Bu değişimin, tecrübî bir bilgi olarak daha da geniş bir alanda kullanıldığını belirtmek gerekir.” **-dē+** biçimi, yapı bakımından ise hem düz-geniş hem yuvarlak-geniş ünlü taşıyan fiil kök ve gövdelerinde eklenmektedir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Manisa Ağızları’nda tespit edilen örnekler şu fiiller üzerindedir: *çevril-, de-, geç-, geçir-, gel-, gör-, ol-, öl-, var-, yap-*. Bunlardan art ünlülü olan *ol-, var- ve yap-* fiillerine de ek, ön ünlüyle eklenmektedir. Manisa Ağızları için bu, beklenen durumdur; çünkü Türkçe ve alınma kelimelerde eklenme sırasında kalınlık-incelik uyumu bozulabilmektedir.

-Dik + / -DUk+ sıfat-fiil ekinin -dığı+, -diği+, -duğu+, -düğü+ biçimli iyelik ekli kullanımlarındaki bu ünlü değişmesine veya genel olarak ünlü genişlemesi eğilimine, tarihsel bir tanıklık getirilebilir mi; yoksa bu değişme tamamen yerel alanda kalmış, tarihsel bir ilgi kurulamayacak özel bir değişme midir?

Bunun için, Türkiye Türkçesi ağız alanlarında görülen ünlü genişlemesi örneklerini gözden geçirmek gerekir:

ZBKİA'da i>è (èhdiyar, nèhayeti hèç), u>ò (isdanbòlda, boralada örnekleri gösterilmiş(Eren 1997:33); EYA'da ı>a alar/sanarlar, tapanmağ (tapınmak), bağarsuğ(bağırsak), yahan(yıkanmak), barèşdèysa (barışdıysa), yarèn (yarın), çalèşmaz (çalışmaz), alınma kelimelerde cahal, şeher ve tazè (tazı) örnekleri verilmiş; (Sağır, 1995:62); DA'da i>a sahap "sahip", i>e Se'irt'ten "Siirt'ten, ü>o otobos (Erten 1994:11); KBAYA u>o yağmor, ü>ö lødven "lütfen", möyendizliğı "mühendisliğı" (Buran 1997:46), ayrıca o>â yağurt "yoğurt" (Buran 1997:47) örneğı de verilmiştir. EYAD'de gor <kurt (gur ve guri şekilleri var) örneğı ile e>o değişmesinde mırtok>mertek örneğı gösterilmiştir (Gülensoy, Buran1994:13,14). KYA'da "Karakteristik Olmayan Değişimler" başlığında Türkçe kelimelerde / ı / > [â] değişmesine daadımında, çaâr, aşşaada, baardı, çaartmış örnekleri, alınma kelimelerde ise /i/> /a/ ve /i/> /e/ değişmelerinde cahal, imtaanı, azraal, felan, zincir, ehtiyallıktan ve eşdahsuz gibi örnekler verilmiştir (Erdem, Dağdelen 2012:79). Gülensoy, KüYA'da ünlü genişlemelerini örneklerken a<ı,a<i, e<i, a<u, ö<u, o<ü, ö<ü değişmelerini göstermiş ve ağar<ağır, kahat<kağıt, tahan<tahin, e'tiyar<ihtiyar, içere<içeri, hade<haydi, isveçre<İsviçre, şeher<şehir, zeher<zehir, nargele<nargile gibi kelimeleri vermiştir (Gülensoy, 1988:37,38). Akar, MuA'daGenel fonetik özellikler itibarıyla daralma eğiliminde olan Muğla bölge ağızlarında kurallı olmayan birkaç genişleme örneğine rastlanır diyerek çoval, dovag, horma, melasa(<Milas) örneklerini verir (Akar, 2013:51) Gülsevin UA'da Genişleme bahsinde bazı kelimelerin yaygın olarak geniş ünlü ile söylenmesini karakteristik olarak görür ve o<u, ö<ü değişmesinde şorda, yonannıla, kötaya örneklerini verir (Gülsevin,2002:31). Günşen KRYA'da genişleme için "Bölgemiz ağızlarında örnekleri boldur" diyerek ı>a, i>a, á, i>e, è, u>o, ö, ü>ö, o değişmelerinde ağar, yaa "yağı", dara "tarağı", daldı "dağıldı", patışaa "padişahi", şeharyolu "şehir yolu", sahablerinden "sahiplerinden", eletiyom "iletiyorum", hecaza "Hicaz'a,"yonanın "Yunanın" keni "kini", verana "virane", ehtiyar "ihtiyar", sooh "soğuk", yonuzun "Yunus'un, boön "bugün" örneklerini verir (Günşen,2000:43).

RA'da Günay, ünlü genişlemesi bahsinde çok önemli birkaç noktaya temas etmiştir. "Umumî Türkçe bünyesinde sınırlı sayıdaki kelime için söz konusu olan i>è>e genişlemesinin bölgemizde yoğun ve yaygın bir durum

aldığına tanıklık eden bir çok örnek vardır. Bunlardan bir kısmının yabancı kaynaklı olması, hadisenin tesir sınırları hakkında bilgi vermesi bakımından mühim bir husustur: çeyne-< çiğne-, Ekizdere<İkizdere, elet-< ilet-, en-<in, nene<nine, nenni<ninni, ehthiyar<ihtiyar, hekaye<hikaye, nehayet<nihayet, verane<virane (Günay, 2003:69). Ayrıca, incelediği yöredeki bu ünlü genişlemeleriyle birlikte görülen ünlü incelmesine de dikkat çeken Günay “Hadisenin dikkate değer bir başka yönü de incelmeye ile ortak bir gelişme göstermiş olmasıdır. “Kalın Ünlülerin İncelmesi” bahsinde görüldüğü üzere bölgedeki ünlüleri pek az örnek dışında hemen hemen bütünüyle i veya i’ye dönmüştür. Bilhassa III. Ve IV. Ağız yörelerine öz bazı örneklerde bu arızî i ve i seslerinin de aslı i sesi gibi söz konusu genişlemeye uydukları görülür” diyerek “berak< bırak-, sera<sıra, ker-<kır, kez<kız, sert<sırt, çeplağuk”çıplağız”, seğer<siğır, terpan<tırpan, eşik<işık, hers<hırs, eskin<işkin”filiz”, eğratluk<ırgatlık”imece” örneklerini verir ve ünlü genişlemesiyle birlikte oluşmuş ünlü incelmelerine dikkat çeker (Günay, 2003:69). Bunlardan başka Günay, “Hadisenin iç ve son hecelerde görülen biçimi büyük ölçüde komşu geniş ünlülerin benzeştirme tesirine bağlanabilir: eğer<ağır, akelsız<akılsız, çadere<çadıra, şehir<şehir, tedarek<tedarık, vizeta<vizite” diyerek, bu genişlemeyi komşu ünlülerin benzeştirme eğilimine bağlar (Günay, 2003:70). Günay’ın bu örneklerinden başka, 2014 öğretim yılında, Birkan Beşli adlı öğrencimin yaptığı ağız ödevinde Rize Çamlıhemşin’de “böyle bir sertun üstünden yollē ”Böyle bir sırtın üstünden yollar” (Emine Demirtaş-80-Okuma ve yazması yok), örneğindeki *sirt* > *sert* ünlü genişlemesinin hâlâ korunması da ilgi çekicidir.

Korkmaz, NYA’da i>è değişimini örneklerken gece, erkek, vèr-, gèt-, yer örnekleri üzerinden yaptığı değerlendirmede “bölgenin değişik ağızlarında bir yandan eski dar i ünlülerini koruma özelliği devam edegelirken, bir taraftan da yazı dilindeki şekiller ile ortaklaşan ve i>è değişimi bakımından Türkçenin tarihî akışı içindeki genel değişim eğilimine uygun olan genişleme olayı tespit edilmektedir. Bu durumu bölge içinde iki ayrı eğilimi besleyen ağız özelliklerinin bulunuşu ile izah edebileceğimiz gibi, kısmen yazı dilinin etkisinde kalmış ağız özellikleri olarak kabul etmek de mümkündür.” der ve ayrıca “Bunların dışında, genişleme eğiliminin tabii bir devamı olarak, aynı olayın bölgeye girmiş bazı yabancı kelimelere de geçtiğini görüyoruz” diyerek şu alınma kelimeleri örnekler” hêç ve hêş, zeyin ‘zihin’, êhdiyaç ve êhdiyaş, hêkalar’ hikayeler’, keleme ’kelime” (Korkmaz 1994:60,61).

Öztürk HA’da Türkçe kökenli ve alıntı kelimelerdeki ünlü genişlemesi ayrı başlıklar altında incelemiş ve -ə-<i bahsinde “Genellikle ilk hecedeki geniş ünlü ikinci hecedeki dar ünlüyü kendine benzetmektedir. Ayrıca aşağıdaki üç örnekte ve delâğanlı örneğinde genişleyen ünlülerin yanındaki -ğ- ünsüzünün

de bu genişlemeye katkısı olduğu düşünülebilir” diyerek *emeğam*<*emeğim*, *değal*, *delâğanlı* örneklerini göstermiştir (Öztürk, 2009:72). Bunlardan başka -a-<-ı- değişmesinde de *bayal*-<*bayıl*-, *yalañız*<*yalıñız*, *yaker*<*yıka*-, *olacağam*<*olacağım* örneklerini vermiştir (Öztürk, 2009:72).

Verilen bu örneklerden, konuyu aydınlayabilecek veya belirli bir doğrultuda gitmeyi sağlayacak örnekler aşağıdakilerdir. Diğer örneklerin, konunun temeliyle doğrudan ilgili olmadığı görülmektedir:

KA'da, ağar<ağır, (Gülensoy, 1988:37,38); KYA'da, /ı/> [â] değişmesine daadımında (Erdem, Dağdelen 2012:79); KRYA'da ı>a, i>a, á, i>e, è, u>o, ö, ü>ö, o değişmelerinde ağar, yaa ”yağı”, dara ”tarağı”, daldı ”dağıldı”, (Günşen,2000:43); RA'da *seğer*<*sığır*, *eğratluk*<*ırgatlık*”*imece*” *eğer*<*ağır*, (Günay, 2003:69); HA *emeğam*<*emeğim*, *değal*, *delâğanlı* (Öztürk, 2009:72). Gülensoy, Erdem-Dağdelen, Günşen, Günay ve Öztürk'ün örnekleri -ağı/-ığı/-eği/- ses birliklerinden -aa-, -ā-, -eğ- biçimlerine geçişi göstermektedir.

O hâlde, üzerinde durulan değişme ile bu genişlemelerin ortak yönü iç seslerinde /ğ/ ünsüzünün bulunmasıdır. Konuyu aydınlayacak bilgi, bu ünsüzün boğumlanma özelliğiyle ilgili olsa gerektir. /ğ/ ünsüzünün fonetik analizini yapan Kılıç-Erdem, ünsüzleri üç başlık altında inceleyerek, *patlamalı*, *sürtünmeli* ve *yaklaşmalı* terimlerini kullanırlar ve bunlardan *yaklaşmalı ünsüzlerin* akustik açıdan ünlülere benzemekle birlikte, hece çekirdeği görevi görmedikleri için ünsüz olarak kabul edildiğini, Türkçede yaklaşmalı grupta sadece /l/ sesbiriminin bulunduğunu; orta yaklaşmalılarda ise /r/ ve /v/nin alt sesbirimleriyle yarı ünlülerin yar aldığı belirtilir ve Türkçede /i/nin dar şekli olan /y/ ile /ı/nın dar şekli olan /ğ/nın, Türkçenin iki yarı ünlüsü olarak kabul edildiğini ifade ederler (Kılıç-Erdem, 2008:2812). Hemen akabinde de yarı ünlülerin formant yapısının ünlülerden farklı olarak hareket hâlinde olduğunu, ünlü ve yarı ünlü ikilisinin fonetik açıdan ikili ünlü (diftong)'a çok benzediğini, fonetik inceleme yöntemleriyle ünlü+yarı ünlü çiftiyle, ikili ünlünün ayırımının yapılamayacağını, bu ayırımın fonolojik olarak yapılması gerektiğini belirtirler (Kılıç-Erdem, 2008:2812-2813).

Manisa Ağızlarında örneklenen bu değişiminin sebebini, sadece -ığı/-iği- /-uğu/-üğü- ses birliklerindeki /ğ/ ünsüzünün yarı ünlü değerinde olmasıyla açıklamak yeterli olmayabilir. Burada, -ığı/-iği- /-uğu/-üğü- ses birliklerinde /ğ/ ünsüzünün; eriyerek yerini ikiz ünlü/ ikili ünlüye bırakma eğiliminden söz etmek gerekir. Manisa Ağızlarında ikiz ünlü/ ikili ünlünün pek çok örneği vardır. Buna göre, değişiminin baştan sona ses evrilmesi şöyle oluşmuş olabilir: -dıkı+>-dığ+>-dığ+>-dı+>-dī +>-dē+. Bu durumda da, -dī+ /-dī+ /-dū+ /-dū+ biçimli ara safhada, uzun ünlülü yapılarıdaki ünlü genişlemesini açıklamak gereği ortaya çıkmaktadır. Günay, RA'daki ünlü genişlemelerini, komşu ünlülerdeki benzeştirme eğilimiyle açıklamıştı (Günay, 2003:69,70). Manisa Ağızları

için de böyle bir sebep düşünülebilir. Ancak, Manisa Ağızları için yukarıda örneklenen fiillere yeniden bakıldığında, düz-geniş ünlü taşımayan “ol-“ ve “öl-“ fiillerinde de bu ünlü genişlemesi görülmektedir. Günay’ın örneklerinin tamamı, kökte düz-geniş ünlülerle benzeşmeyi açıklayacak verilerdir (Günay, 2003:70). O hâlde bu, ünlü genişlemesini yeterince açıklayacak bir veri olmayabilir. Bunun için başka bir dayanak noktası gösterilebilir: Tuna, “Eski Türkçeden sonraki devirlerde vokal genişlemelerinin hemen daima eski uzun vokallerin yerinde görüldüğünü” ifade etmişti (Tuna, 1960:213-282). Eğer Türkçede, birincil ünlü uzunluklarının dar ünlülerdeki biçimleri genişlemeyle sonuçlanıyorsa, ikincil uzunluklarda da böyle bir eğilim olabilir, sonucuna ulaşılabilir. Bu, kesin olarak verilebilecek bir hüküm değildir; ancak çok ilginç bir şekilde -dī+ /-dī+/-dū+ /-dū+ biçimlerinden sadece -dē+ biçimine evrilmenin tarihsel bir kaynağı da olmak gerekir.

Son olarak böyle bir değişmeye sebep; yukarıdan beri açıklanmaya çalışıldığı gibi /ğ/ ünsüzünün taşıdığı yarı ünlü değeri, bu yarı ünlü değerinin ikiz ünlüleşmeye dönüşmesi ve ünlü uzunluklarının genişlemeye sebep olması gibi üç temel noktanın birleşimi olarak gözükmektedir. Ayrıca, kök ünlülerinin benzeştirme etkisi de burada sayılabilir. Bunun için, Türkçenin ağız coğrafyalarındaki benzer örneklerin de ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Kısaltmalar

DA	Diyarbakır Ağızı
EYAD	Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler
KBAYA	Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları
KYA	Karabük ve Yöresi Ağızları
KüYA	Kütahya ve Yöresi Ağızları
RA	Rize İli Ağızları
KA	Kütahya ve Yöresi Ağızları
UA	Uşak İli Ağızları
HA	Hatay Ağızı
MuA	Muğla ve Yöresi Ağızları
KRYA	Kırşehir ve Yöresi Ağızları
NYA	Nevşehir ve Yöresi Ağızları
ZBKA	Zonguldak Bartın Karabük Ağızları

Kaynakça

- AKAR, Ali (2013). *Muğla Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKAR, Ali (2011). “Ağızlardakı {-Dıklıĝın} Zarf-Fİl Ekinin Yapısı”, *Turkish Studies* 6/1s.305-309
- ARGUNŞAH, M. -SAĞOL YÜKSEKKAYA G. (2013). *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.

- BAŞDAŞ, Cahit (2007). "Türkiye Türkçesinde Asli Uzunluk Belirtileri", *Turkish Studies*, 2/2
- BURAN, Ahmet (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DALLI, Hüseyin (1976-Önsöz tarihi). *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- ECKMANN, János (1996). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2007). *Makaleler*, Yayına Hazırlayan Ekrem Arıkoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERDEM, M. D.-DAĞDELEN, G. (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları*, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları.
- ERDEM, M. D.-KİRİK, E.(Tarihsiz). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İl Özel İdaresi.
- EREN, Emin (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERTEN, Münir (1994). *Diyarbakır Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (2010). *Türkçenin Derin Yapısı*, Yayına Hazırlayanlar: Cengiz Alyılmaz-Osman Mert, Ankara
- GÜLENSOY, Tuncer (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLENSOY, T.- BURAN. A.(1994). *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN, Gürer (2002). *Uşak İli Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNAY, Turgut (2003). *Rize İli Ağızları*, 2.baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNŞEN, Ahmet (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜVEN, Meriç (2015). "Türkçedeki Ünlülerin Formant Frekans Değerleri Ve Enkliz "Ses"Olayı", *Turkish Studies* 10/16, s.689-712.
- İLKER, Ayşe (2009). *Manisa Ağızları*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, yayımlanmamış proje, Manisa
- KALAY, Emin (1998). *Edirne İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- KARAHAN, Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- KILIÇ M.A.- ERDEM M.(2008). "Türkiye Türkçesindeki 'Yumuşak G' Ünsüzünün Fonetik Analizi" VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Ankara
- KORKMAZ, Zeynep (1994). *Nevşehir ve Yöresi ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- ÖZTÜRK, Jale (2009). *Hatay Ağzı*, Karahan Kitabevi, Seyhan-Adana
- SAĞIR, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- TUNA, Osman Nedim (1960). "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurca'da Uzun Vokaller", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten*, Türk Dil Kurumu yayını
- Türkiye Türkçesi Ağzı Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (2009). 25-30 Mart 2008 Şanlıurfa, Dil Kurumu Yayınları, Ankara